

DİNİ ÇEŞİTLİLİK AÇISINDAN SİYER ÖĞRETİMİ

Fikret ÖZENÇ*

Makale Geliş: 11.03.2019

Makale Kabul: 14.05.2019

ÖZET

Hız. Muhammed'in hayatı hem Müslümanlar hem de Müslüman olmayanlar tarafından birçok yönüyle incelenmiştir ve incelenmeye devam edilmektedir. İmam Hatip Liselerinde okutulan 'Siyer' dersinde Hz. Muhammed'in hayatı öğretilmekte ancak bu öğretimde daha çok tarihi anlatım ön plana çıkmaktadır. Günümüz çoklu ve çoğulcu toplumlarında Müslüman gençlerin Hz. Muhammed'in hayatının örnekliğine ihtiyaç duymaktadır. Bundan dolayı Hz. Muhammed'in hayatının öğretiminde yeni bir bakış açısına, günümüz çoğulcu toplumlarında Müslümanların varlığının devamına rehberlik edebilecek bir peygamber anlatımına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmada İmam Hatip Liselerinde okutulan 'Siyer' ders kitabının dini çeşitlilik açısından incelenmesine yer verilecektir. Dışlayıcılık, kapsayıcılık ve çoğulculuk kavramları açıklanacak sonrasında bu kavramlar çerçevesinde Siyer ders kitabının yazımında hangi yaklaşımlara yer verildiği örneklerle açıklanacaktır.

Anahtar sözcükler: Siyer, dini çeşitlilik, çoğulculuk, kapsayıcılık, dışlayıcılık

ABSTRACT

The life of Prophet Muhammed has been studied with its many aspects either by muslims or non-muslims and yet it is still a topic of many researches. In Imam Hatip High schools in "siyer" lessons the Prophet Muhammed's life is taught, but in these lessons historical explanation comes into prominence. But Today's various and pluralist societies, young muslims need Prophet Muhammed's life as a model. Therefore there is a need of a new perspective in teaching Prophet Muhammed's life in order to guide muslim people to keep their presence in today's pluralist societies. In this study, the siyer school books which are taught at imam hatip schools will be analyzed according to their point of diversity in religious terms. The concepts of Exclusivism, inclusivism and pluralism will be explained. After that in the framework of these concepts which approaches were used in writing these siyer school books, will be introduced with their examples.

Key words: Siyer, religious diversity, pluralizm, inclusivizm, exclusivism

* Sakarya Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü YL.sa Öğr. fikret.ozenc@hotmail.com

GİRİŞ

Din kavramı insanın hayatına çok erken dönemlerde girmiş ve hemen hemen her toplum bir dine sahip olmuştur.¹ Farklı toplumlarda farklı dinlerin olması, bu dinler arasında ibadet ve inanç bakımından benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymuştur.

Ancak, dini farklılıklar insanlar arasında ayrışmalara, çatışmalara ve savaşlara vesile olmuş, bu savaşlarda binlerce hatta milyonlarca insan hayatını kaybetmiştir. Bu durum aynı dinin farklı yorumlarını benimseyen insanlar arasında üzücü boyutlara varan çatışmaları da desteklemiştir.²

Öyle anlaşılmaktadır ki bütün dinler diğer dinlere benzer veya farklı doğruluk iddialarında bulunmaktadırlar. Buradaki sorumuz; bir dinin müntesibi, kendi dininin doğruluğunu ve hakikatini nasıl ifade etmeli ve diğer dinlerin doğruluk iddialarına nasıl yaklaşmalıdır?

“Diğer dinlerdeki doğruluk iddialarına nasıl yaklaşmalıyız sorusu bir yandan *epistemolojik* bir sorudur, hangi inançları kabul etmenin akli olduğuyula ilgilidir. Bu soru bir yandan da gerçekten neyin var olduğuna dair *ontolojik* bir sorudur. ... Diğer yandan, bizim diğer insanlara nasıl yaklaşacağımız sorusu *ahlaki* bir sorudur. Diğer dinlerin mensupları, en azından, diğer insanlara muamele ile ilgili olarak kendi dinimizin ahlaki hükümlerinin gerektirdiği şekilde muamele edilmelidir.”³

“Dinlerin çeşitliliği olgusu karşısında; a) tek bir din mi Hak ve kurtuluşa erdiricidir? b) bu Hak din ile birlikte başka dinler de Hak ve kurtarıcı kabul edilebilir mi? c) yoksa hakikat değeri açısından bütün dinler eşit midir? Bu seçeneklerden a) şıkkını kabul eden yaklaşım dışlayıcılık, b) şıkkını kabul eden yaklaşım kapsayıcılık, c) şıkkını kabul eden yaklaşım ise çoğulculuk olarak isimlendirilmektedir.”⁴

1 Bkz. Ruhattin Yazoğlu – Hüsnü Akdeniz, *Dini Çoğulculuk John Hick'in Düşünceleri Etrafında Tartışmalar*, İz Yayıncılık, İstanbul 2006, s.7

2 Bkz. Yazoğlu – Aydeniz, *Dini Çoğulculuk*, s. 8

3 Michael Peterson vd., *Akl ve İnanç*, s. 382

4 Ruhattin Yazoğlu, *Dini Çoğulculuk Sorunu John Hick Üzerine Bir Araştırma*, İz Yayıncılık, İstanbul 2007, s.7

Not: Dışlayıcılık, kapsayıcılık ve çoğulculuk şeklindeki üçlü sınıflandırma Alan Race'a aittir. Ancak Batı Hıristiyan dünyasında bu kavramsallaştırmayı kabullenenlerin ve kendini bir tutum içerisinde görenlerin düşüncelerinden hareket edildiğinde, mevcut tipolojinin dini çeşitlilik karşısında en uygun açıklama olmadığıdır. (Mehmet Şükrü ÖZKAN, “Dini Çeşitlilik Karşısında Hıristiyan Düşünürlerin Cevapları ve Tipoloji Problemi”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/14, 2016/2, s.82-83)

Dışlayıcılık (Tekelcilik)

Dışlayıcı (tekelci) anlayışa göre Tanrı tarafından belirlenmiş tek bir doğru din vardır, bu dinin dışındaki dinler yanlış ve geçersizdir. Bu doğru dinin temel hedefi diğer dinlerin mensuplarını kendine inandırmak, onların yerini almaktır. Tanrı sadece bu tek doğru dini kabul edecek, bu dine inananlar kurtuluşa erecek, inanmayanlar ise ebedi azap ile cezalandırılacaklardır. Diğer dinlerin mensupları ne kadar dindar ve ahlaklı olsalar da kurtuluşa eremezler. Tanrı tarafından kabul edilmek için bu tek doğru dini benimsemek ve onun gereklerini yerine getirmek gerekir.⁵

Dışlayıcılığı (tekelciliği) savunanların gerekçesi; dinlerin birbirleriyle çelişen doğruluk ve kurtuluş iddialarına sahip olmalarıdır.⁶

Hususiyetçilik, mutlaklık, doğruluk, tek hakikat, münhasır kurtuluş, üstünlük ve biriciklik, ötekileştirme, kökencilik, fundamentalizm, misyonerlik, kültürlenme, dini eritim (irtidat ve ihtida) kavramları dışlayıcılığın (tekelciliğin) daha iyi anlaşılmasına ve özelliklerinin ortaya konmasına yardımcı olacak kavramlardır.⁷

Dışlayıcı anlayış her dinde belli ölçüde geçerlidir.⁸ Ancak *“dışlayıcılığı (tekelciliği) savunmak bir toleranssızlık ya da bağınazlık değildir. Çünkü bu husus sadece bir inanç meselesidir. Bu nedenle dışlayıcı (tekelci) modeli diğer modeller arasındaki en samimi ve tutarlı olan bir anlayış olarak da görmek mümkündür.”*⁹

Kapsayıcılık

Kapsayıcılık, *“dinsel anlamda belli bir din veya inanç sisteminin kurtarıcı hakikat veya nihai gerçeğin en doğru, en mutlak ya da en mükemmel ifadesi olarak kabul edilmesiyle birlikte, bu hakikati gerçekleştirebildiği oranda diğer dinler veya inanç sistemlerinin de insanın kurtuluşu açısından olumlu bir yere sahip oldukları ya da olabilecekleri düşüncesidir.”*¹⁰

Kapsayıcılara göre kurtuluş, her bir büyük dünya dini için geçerlidir. Hıristiyanlara göre kurtuluş, İsa'nın çarmıhtaki kefaret edici ölü-

5 Bkz. John Hick, *İnançların Gökkuşağı*, çev. Mahmut Aydın, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002, s. 22; ayrıca bkz. Michael Peterson vd., *Akil ve İnanç*, s.383; Kürşat Demirci, *Yahudilik ve Dini Çoğulculuk*, Ayısığığı Kitapları, İstanbul 2000, 1. bs. s.16

6 Bkz. Michael Peterson vd. *Akil ve İnanç*, s.383

7 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Arıcan, *Dini Tekelcilik*, ss.58-77

8 Bkz. Hanifi Özcan, *Maturidi'de Dini Çoğulculuk*, İFAV Yayınları, İstanbul 2013, 3.bs., s.17

9 Arıcan, *Dini Tekelcilik*, s.203

10 Şinasi Gündüz, *Küresel Sorunlar ve Din*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2010, 2.bs., s.83

müne bağlıdır. Bundan dolayı kurtuluşun İsa'nın işi olduğu konusunda ısrar ederler. Ancak sadece Hıristiyanlığa özgü değildir, ilke olarak tüm insanlar için geçerlidir. Bu şekilde diğer din mensupları da Hıristiyan kurtuluşuna dâhil edilmektedir. Tüm insanlar İsa'yı kurtuluşlarının kaynağı olarak bilsinler ya da bilmesinler ancak İsa vasıtasıyla kurtuluşa erişebilirler.¹¹

*“İslam dininde de Hz. Peygamber'den önce gelen bütün peygamberler ve onlara tabi olanlar “Müslüman” olarak nitelendirilmekte, bu şekilde bu kapsayıcı tutuma bir gönderme yapılmaktadır.”*¹² Yahudiliğe göre ise Yahudi olmayanların kurtuluş için Tekvin'in 9. babından çıkarılan Nuh'un Yedi Kanunu'na uymaları gerekir.¹³

*“Dalai Lama özgürleşmenin insanların Budist olmadan yaşadığı pek çok hayat dönemi vasıtasıyla gerçekleştiğini belirtir. Budist olmayanlar Budizm'i kabul etmemelidir, fakat daha iyi insanlar olmak için kendi dinleriyle sadık bir şekilde amel etmelidir. Bütün dinler iyi ahlaki tavsiyeler sunar ve çeşitli özgürleşme şekilleri temin ederler.”*¹⁴

*“Kapsayıcılık, kişinin kendi dini ile öteki dinler arasında, özel dini değerler ile evrensel dinî değerler arasında, önceliği kendi dinine vermek suretiyle, dengeli bir anlayış geliştirmeye çalışan, dışlayıcılık kadar olmasa da teolojik özellikleri ağır basan, çoğulculuk kadar olmasa da entelektüel yönleri de bulunan, çok kısaca ifade etmek gerekirse savunucularına göre 'orta yolda', çoğulcu eleştirmenlerine göre 'yolun ortasında' olan bir yaklaşımdır.”*¹⁵

Çoğulculuk

*“Çoğulculuk, her dinsel geleneğin veya inancın kendi başına diğerlerinden bağımsız olarak taraftarlarını kurtuluşa götürecekleri noktasından hareket ederek dışlayıcılık ve kapsayıcılığın ötesine geçmeyi hedef edilen bir modeldir.”*¹⁶

John Hick, birden fazla dinin varlığını ve geçerliliğini açıklarken tüm dinlerin amacının insanın ebedi kurtuluşu olduğunu, kurtuluşun ise tüm dinlerde gerçekleşebileceğini ancak bunun olması için 'ben merkezlilikten Gerçeklik-merkezliğe' geçilmesi gerektiğini savunur.¹⁷ Böyle olunca da tüm dinler Tanrı'ya ulaştıran farklı yollardan

11 Bkz. Hick, *İnançların Gökkuşluğu*, s.38; ayrıca bkz. Peterson vd., *Akıl ve İnanç*, s.514

12 Mahmut Aydın, “Paradigmanın Yeni Adı: Dinsel Çoğulculuk”, *Hıristiyan, Yahudi ve Müslüman Perspektifinden Dinsel Çoğulculuk ve Mutlaklık İddiaları*, Der. Mahmut Aydın, Ankara Okulu Yayınları, 1.bs., Ankara 2005, s.31

13 Bkz. Baki Adam, *Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler*, Pınar Yayınları, İstanbul 2002, 1. bs., ss.24-25,37

14 Peterson vd., *Akıl ve İnanç*, ss.517-518

15 Mustafa Krupalija, *Bosna Hersek'te Dinsel Çeşitlilik ve Çoğulculuk*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2016, s.64

16 Aydın, “Paradigmanın Yeni Adı: Dinsel Çoğulculuk”, s.33

17 Bkz. Hick, *İnançların Gökkuşluğu*, ss.35-36

biri olmaktan öteye geçemez. Hiçbir dini anlayış ve gelenek diğerinden daha iyi veya kötü değildir. Hiçbirinin diğerine üstünlüğü yoktur. Tüm dini gelenekler, inananlarını Tanrı'ya ulaştırmada aynı seviyede imkâna sahiptir. Değişen sadece inananların Tanrılarına verdikleri değişik isimlerden ibarettir. Müslümanların Allah'ı, Yahudilerin Yahve'si, Budistler Buda'sı aslında aynı varlığı işaret etmektedir.¹⁸

Hick, farklı dinlerin Tanrı'ya götüren farklı yollar olduğunu ispat için meşhur 'körler ve fil' hikâyesini kullanır. Daha önce hiç böyle bir hayvan görmemiş bir grup körün önüne bir fil getirildiğinde bacağına dokunan, filin büyük bir canlı sütun olduğunu söyler. Hortumuna dokunan, filin büyük bir yılan olduğunu söyler. Dışına dokunan ise filin keskin bir saban demiri gibi olduğunu söyler. Aslında hepsi doğru söylemişlerdir fakat her birisi bütün gerçekliğin sadece bir yönüne atıfta bulunmuş ve her biri eksik kıyaslamalarla anlatmıştır.¹⁹

Hick'e göre çoğulcu anlayış dünya barışını sağlayacak ya da farklı inanç sahipleri arasındaki çatışma durumunu en aza indirecek yegâne anlayıştır. Çünkü hiçbir din mükemmel değildir. Bu yüzden inanç sahipleri arasında kendi inancının daha mükemmel olduğunu ispatlamak anlamsız bir çabadır.²⁰

*"Kısaca çoğulculuk tüm insanlığın dinsel tecrübesini olduğu gibi dikkate almayı ve bir dinsel gelinliğin sessizliğinden, biricikliğinden, üstünlüğünden, bir ve tek oluşundan diğer dinsel geleneklere kendi taraftarları için bağımsız bir geçerlilik tanımaya geçişi öngörür. Çünkü çoğulcu modele göre büyük dünya dinleri 'İlahi Hakikate' veya 'Nihai Aşkın Varlığa' yönelik bağımsız kurtuluş vasıtalarıdır. Bu argümanların ışığında gelişen çoğulculuk, hoşgörüsüzlüğün ve baskının hâkim olduğu dünyamızda farklı dinsel geleneklere mensup kişiler arasında eşitliği tesis ederek adaleti ve hoşgörüyü ilerletmeyi hedef edinmektedir."*²¹

İMAM HATİP LİSESİ SİYER DERS KİTABININ DİNİ ÇEŞİTLİLİK (DIŞLAYICILIK, KAPSAYICILIK VE ÇOĞULCULUK) AÇISINDAN İNCELENMESİ

İmam Hatip Liselerinde okutulan Siyer ders kitabı incelendiğinde dışlayıcılık (tekelcilik), kapsayıcılık ve çoğulculuk sınıflandırmasına uygun anlatımların yer aldığını söylemek mümkündür.

18 Bkz. Hick, *İnançların Gökkuşağı*, s.45

19 Bkz. Michael Peterson vd., *Akil ve İnanç*, s.503

20 Bkz. Hick, *İnançların Gökkuşağı*, s.57

21 Aydın, "Paradigmanın Yeni adı: Dinsel Çoğulculuk", s.49

Dışlayıcı (tekelci) tutuma örnek:

“Putperestlik” başlığı altında putperestlerin inanç esasları aktarılmaktadır.²² Ancak meşhur Arap şairi İmrulkays’ın babasının öldürülmesinden sonra intikam almak amacıyla müracaat ettiği fal oklarından istediği sonucu alamaması sonrasında, putlar aleyhine kullandığı aşağılayıcı ifadelerin örnek verilmesi²³ dışlayıcı (tekelci) tutumu yansıtmaktadır. Zira İmrulkays’ın putlara vermiş olduğu olumsuz tepki, fazla örneği bulunmayan, istisnai diyebileceğimiz durumdur. Dinler hakkında kısa kısa bilgilerin aktarıldığı ‘Dini Hayat’ başlığı altında istisnai durumun örnek verilmesi, olumsuzlama ve yargılama amacına matuftur.

Siyer ders kitabının yazımında dışlayıcı (tekelci) tutumun çok az yer aldığını söylemek mümkündür.

Kapsayıcı tutuma örnek:

“İslam’dan Önce Sosyal Sınıflar” başlığında asabiyet anlayışının eleştirisine yer verilmiştir. Asabiyet, aynı soydan gelen ve aynı kabileye mensup insanların her koşulda birbirlerini desteklemesi anlamına gelmektedir. İslam, asabiyet anlayışı yerine müminleri kardeş ilan etmiştir. Hz. Muhammed de kendisine inananlardan cahiliye asabiyetini terk etmelerini istemektedir.²⁴

Tüm inananları kardeş kabul eden, kan ve akrabalık bağının inanç bağından sonra gelmesi gerektiğini ilke edinen bir anlayışın aktarılmasının kapsayıcı bir tutum olduğunu söylemek mümkündür. Zira asabiyet; hususilik, mutlaklık, doğruluk gibi tekelci anlayışın özelliklerini taşımaktadır. Asabiyetin “her devir için tehlike arz eden bu duygu”²⁵ olarak tanımlanması ve Hz. Muhammed’in asabiyeti eleştiren sözüne yer verilmesi kapsayıcı anlayışı destekler niteliktedir.

“Kâbe Hakemliği” başlığında Hz. Muhammed’in Kâbe Hakemliği olayının sunulduğu kapsayıcı tutuma örnek olabilecek niteliktedir. Bilindiği üzere Kâbe’nin sellerden zarar görmesi sonucu tamiri yapılmış, Haceru’l-Esved isimli taşın yerine konulması hususunda Mekkeliler arasında ihtilaf çıkmış, o esnada Kâbe’ye ilk gelen kişi olan Hz. Muhammed’i hakem olarak kabul ve tayin etmişlerdir.²⁶ Zira Hz. Muhammed kendi soylarındandır ancak hiçbir zaman putlara tapmamış, put-

22 Bkz. Dilekçi vd., *Siyer*, s.20

23 Bkz. Dilekçi vd., *Siyer*, s.21

24 Bkz. Dilekçi vd., *Siyer*, s.24

25 Dilekçi vd., *Siyer*, s.24

26 Bkz. Dilekçi vd., *Siyer*, s.47

lar adına kesilenlerden yememiş, fal okları çekmek gibi şirk inancına ait hiçbir ritüeli gerçekleştirmemiştir. Herhangi bir toplumda bu durumun yadırganması pek tabiidir. Ancak Mekkeliler Hz. Muhammed'in bu özelliklerini bildikleri halde onun 'emîn' olma özelliğinin de etkisiyle kendisini hakem olarak kabul etmişlerdir.

"Habeşistan'a Hicret" başlığında, Mekke'de can ve mal güvenliği kalmadığı için Müslümanların bir kısmının komşu ülke Habeşistan'a hicreti anlatılmaktadır. Hz. Muhammed'in tavsiyesi üzerine 'dinini güven içinde yaşama yolculuğu' Habeş Necaşisi Ashame'nin Müslümanlara olumlu yaklaşımıyla amacına ulaşmıştır. Ancak Mekkeliler Müslümanlara orada da rahat vermeye niyet değillerdir. Ashame'yle yakın ilişkilerini dikkate alarak Müslümanların kendisine verilmesini istemişlerdir. İyi bir Hıristiyan olan Ashame, Meryem suresinde Hz. İsa hakkında bilgi veren ayetleri dinledikten sonra bu sözlerin Hz. İsa'ya gelenle aynı kaynaktan olduğunu söyleyerek Mekkelileri geri çevirmiştir.²⁷ Ashame'nin Müslümanlara yaklaşımı, özellikle de Meryem suresini dinledikten sonraki tepkisi onun kapsayıcı bir anlayışa sahip olduğunun açık delilidir. Ashame'nin bu yaklaşımının olumlanması ve övülmesi, onun kapsayıcı tavrının olumlandığını göstermektedir.

Ayrıca 'Ashame'nin ayetlerden etkilenecek ağırlaması, dinlediği ayetlerle Hz. İsa'ya gelenlerin aynı kaynaktan olduğunu belirtmesi, Müslümanların kimseye teslim edilmeyeceğini söylemesi'²⁸ gibi bilgilere yer verilmesi, Ashame'nin kapsayıcı tavrını tasdikler niteliktedir.

Çoğulcu tutuma örnek:

"Sosyal Hayat" başlığında cahiliye Araplarının erdemli davranışlarının bulunduğu ve Hz. Muhammed'in bu tür davranışların devam ettirilmesini istediği belirtilmektedir.²⁹

Başka inanç sahiplerinin erdemli davranışlarının bulunduğunu kabul etmek ve Hz. Muhammed'in bu tür davranışların devam ettirilmesini istediğini belirtmek çoğulcu tutumu yansıtmaktadır. Zira burada doğruluk ve hususiyetçilik gibi dışlayıcı tutum özellikleri terk edilmiştir.

"Hilf'ül-Fudûl'a Katılması" başlığında Hilf'ül-Fudûl, İslam öncesinde Mekke müşrikleri tarafından haksızlığa karşı gelmek, zulmü önlemek amacıyla, yeminleşerek oluşturulan sosyal bir hareket olarak ifade edilmiştir. Bu hareket gerek Mekkeliler gerekse Mekke dışından

27 Bkz. Dilekçi vd., *Siyer*, ss.71-72

28 Bkz. Dilekçi vd., *Siyer*, s.72

29 Bkz. Dilekçi vd., *Siyer*, s.23

olan kişilerin haklarını korumak ve onlara zulmedilmesini önlemek işlevini görmüştür.³⁰ Hz. Muhammed, kendisine vahyin gelmesinden sonra bile bu antlaşmadan (yeminleşmeden) övgüyle bahsetmiştir.³¹

Zulmü ve haksızlığı önlemek herkesin takdir edeceği erdemli davranışlardandır. Daha önemlisi, bu hareketin insanlar arasında din, kabile, zenginlik, güçsüz ve savunmasız gibi ayrımları kabul etmemesi ve haklıdan yana olmasıdır. 'Haksızlıklara karşı olmak' gibi farklı ilkelere farklı inanışlara sahip kişilerin iyi bir amaç etrafında toplanıp çalışmasının olumlanması, kitaptaki çoğulcu tutumu desteklemektedir.

"İlk Vahiy" başlığında Hz. Muhammed'in vahiy meleği Cebrail ile karşılaşması ve ondan Allah'ın mesajını almasından bahsedilmektedir. Cebrail ile karşılaşması sonrasında şaşkınlığı her halinden belli olan Hz. Muhammed ve hanımı Hz. Hatice, amcasının oğlu Varaka bin Nevfel'e giderek yaşanan durumu aktarırlar. Varaka da Hz. Muhammed'e görünenin vahiy meleği Cebrail olduğunu söyleyerek Hz. Muhammed'i peygamberlik ile müjdeler.³²

Bu olay Hıristiyan birisi tarafından yeni bir peygamberin müjdelenmesi veya tasdik edilmesi anlamına gelmektedir. Varaka'nın tavrı ise çoğulcu niteliktedir. Zira Varaka, İncil ve Tevrat'ı bilen bir isimdir ve Hıristiyan'dır. Hiçbir endişeye kapılmadan, kendi inancının iptal edilebileceğini düşünmeden Hz. Muhammed'in durumunu açıkça ortaya koymuş, Hz. Muhammed'in yalanlanıp şehinden çıkartılacağı zamana yetiştirse kendisine yardım edeceğini söylemiştir. Olayın olumlu sunumunun, çoğulcu tutumu desteklediğini söylemek mümkündür.

"Medine Sözleşmesi" başlığında, Medine'ye hicretin hemen ardından şehirde yaşayan Yahudi, Hıristiyan ve Müşriklerle ortak antlaşma imzalanması anlatılmaktadır. 'Medine Sözleşmesi' veya 'Medine Vesikası' olarak bilinen ve ilk yazılı anayasa olarak kabul edilen bu antlaşmanın³³ daha çok siyasi içerikli bir antlaşma olduğunu söylemek mümkündür. Antlaşma ile 'din hürriyeti' garanti altına alınmış, şehrin ortaklaşa savunulacağı kararlaştırılmış,³⁴ Medine'deki müşriklerin Mekkelilerle işbirliği yapmaları engellenmiş, Hz. Muhammed devlet başkanı ve kendi içlerinde bir anlaşmazlık olduğunda hakem

30 Bkz. Dilekçi vd., *Siyer*, ss.43-44

31 Bkz. Dilekçi vd., *Siyer*, s.44

32 Bkz. Dilekçi vd., *Siyer*, s.59

33 Bkz. Âdem Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (1.cilt)*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2018, 21.bs.,s.251

34 Bkz. Dilekçi vd., *Siyer*, ss.93-94

olarak kabul edilmiştir.³⁵ Çok inançlı toplum haline gelen Medine’de bu antlaşmayla din hürriyetinin ve her dinin kendisini doğru kabul etme hürriyetinin garanti alınmasına bakarak çoğulcu niteliğe sahip olduğu söylenebilir.

“Sözleşme, muhtevası itibarıyla din hürriyetini güvence altına almış, sosyal ilişkilerde yardımlaşma ve dayanışmayı geliştirmeyi hedeflemiş, hukuki ve askerî alanda düzenlemeler yapmıştır.”³⁶ cümlesi, Medine Sözleşmesinin çoğulcu tutum olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

Örneklerden hareketle Siyer ders kitabının yazımında dışlayıcılıktan ziyade kapsayıcı veya çoğulcu tutumun ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Ancak bunların dışında tespit edilen tutum ve yaklaşımlar da mevcuttur. Örneğin; “Gizli Davet” başlığında Mekkeli müşriklerin Hz. Muhammed’in Kâbe’de namaz kılmasına göz yummaları da insanların onun etrafında toplanmalarından ve onu dinlemelerinden rahatsız oldukları belirtilmektedir.³⁷ Bu durum daha sonra şiddeti giderek artacak, hatta fiili saldırılara ve işkencelere dönüşecek olan dışlayıcı tutumun açık niteliklerindedir. Müşriklerin bu tavrının eleştirilmesinden, dışlayıcı (tekelci) tutumun eleştirildiği anlaşılmaktadır. Zira dışlayıcı (tekelci) anlayış yegâne üstünlük ve hakikat iddiasındadır. Bu anlayış kendisinden başkasına yaşam hakkı tanımaz, kendisinden olmayanın her türlü olumsuz davranışı hak ettiğini kabul eder.

Yaptığımız tespitlere göre Siyer ders kitabındaki anlatımların yarıya yakını ‘dışlayıcı (tekelci) tutumun eleştiri’ niteliğindedir.

SONUÇ

İmam Hatip Liselerinde okutulan Siyer ders kitabının dini çeşitlilik açısından incelenmiştir.

Kitabın yazımında dışlayıcı (tekelci) anlayış yok denecek kadar azdır. Hâkim anlayışın kapsayıcılık ve çoğulculuk olduğu söylenebilir. Ancak dışlayıcı tutumun eleştiri şeklinde ifade ettiğimiz yaklaşım da önemli miktarda karşımıza çıkmaktadır.

Bazı anlatımlar dini çeşitlilik sınıflandırmasına giremeyecek niteliktedir. Zira din, hayatın tüm ayrıntularını gerekçelendirmez. Temel

35 Medine sözleşmesinin tam metni için bkz. Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (1.cilt)*, ss.253-259

36 Dilekçi vd., *Siyer*, s.93

37 Bkz. Dilekçi vd., *Siyer*, ss.60-61

ilkeleri ortaya koyar. Hz. Muhammed'in hayatından Mute Savaşı ve Tebuk Seferi bu duruma örnek olabilir. Mute Savaşı'nın gerekçesi Gassan Meliki Şürahbil'in Hz. Muhammed'in elçisini öldürmesidir.³⁸ Tebuk Seferi'nin gerekçesi Bizans'ın ordu topladığı ve Hicaz bölgesine saldıracağı haberleridir.³⁹ Mute Savaşının meşruiyeti, o dönemde ve hala geçerli olan 'elçilerin dokunulmazlığı' ilkesine dayanmaktadır. Tebuk Seferinin meşruiyeti ise Müslümanların canlarına ve mallarına gelebilecek bir tehlikeye engel olma amacına dayanmaktadır.

Çoğunluğunun Müslüman olduğu bir toplumda yaşamamız açısından farklılıkların ön plana çıkmadığını söylemek mümkündür. Ancak son yıllarda özellikle Avrupa ülkelerinde eğitim ve iş amacıyla bulunan Müslümanlar, başta Hıristiyanlar olmak üzere her türden inanca sahip bireylerle iletişimde ve etkileşimde bulunmak zorundadırlar. Bu da bir Müslümanın, Müslüman olmayanla ilişkisi açısından önem arz etmektedir. Başka inançlara sahip bireylerle birlikte yaşamak zorunda olan Müslümanın onlara karşı yaklaşımının nasıl olması gerektiği hususu konumuz dışıdır. Ancak Müslüman bir birey bu durumun örneklerini öncelikle Hz. Muhammed'in hayatından öğrenmek zorundadır. Çünkü Hz. Muhammed, Kuran'a göre Müslümanlar tarafından örnek alınmak zorundadır. Ayrıca Hz. Muhammed, gerek Mekke'de gerekse Medine'de farklı inanç sahipleriyle hem peygamberlik öncesi hem de peygamberlik sonrası birlikte yaşamıştır. Özellikle peygamberlik sonrası Hz. Muhammed'in Müslüman olmayanlarla ticari, siyasi, sosyal, akrabalık ilişkileri bağlamında nasıl bir tutum içerisinde olduğu, günümüz koşullarında Müslümanların örnek almaya ihtiyacı olan hususlardır. Ancak Siyer Ders Kitabı'nda bu örneklige dair bilgiye rastlamak neredeyse mümkün değildir. Yukarıda bahsedilen kapsayıcı veya çoğulcu yaklaşım, tarihi (kronolojik) bir anlatımda karşımıza çıkmaktadır. Oysaki Hz. Muhammed'in tarihi (kronolojik) hayatının bugünün insanına örnek olma yönü çok azdır.

Çoğulculuk gerçeği bizi tahammüllü ve toleranslı olmaya zorlamakta, küçük bir köy haline gelen günümüz dünyasında "öteki" ile daha sağlıklı iletişim kurmaya mecbur etmektedir. Kanaatimizce ömrünün büyük kısmı gayri müslimlerle sosyal, siyasi, ticari vb. her türde ilişki ile geçmiş olan Hz. Muhammed'in hayatından "öteki" ile ilgili davranış örneklerine siyer kitaplarında daha çok yer verilmelidir.

38 Bkz. Dilekçi vd., *Siyer*, s.117

39 Bkz. Dilekçi vd., *Siyer*, s.118

KAYNAKÇA

- Adam, Baki. *Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2002
- Apak, Âdem. *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (1.cilt)*, Ensar Neşriyat, 21. Baskı, İstanbul, 2018
- Arıcan, M. Kazım. *Dini Tekelcilik*, Eski Yeni Yayınları, Ankara, 2013
- Aydın, Mahmud. "Paradigmanın Yeni Adı: Dinsel Çoğulculuk", *Hıristiyan, Yahudi ve Müslüman Perspektifinden Dinsel Çoğulculuk ve Mutlaklık İddiaları*, Der.
- Aydın, Mahmud. Ankara Okulu Yayınları, 1.Basım, Ankara, 2005, ss.15-50
- Dilekçi, Fatih. – Efe, Firdevs. – Çelikkol Kara, Hilal. – Apak, İlknur. *Siyer*, MEB, *Devlet Kitapları*, 2018
- Gündüz, Şinasi. *Küresel Sorunlar ve Din*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2010
- Hick, John. *İnançların Gökkuşağı*, Çev. Mahmut Aydın, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2002
- Krupalija, Mustafa. *Bosna Hersek'te Dinsel Çeşitlilik ve Çoğulculuk*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2016
- Michael Peterson - William Hasker – Bruce Reichenbach – David Basinger, *Akıl ve İnanç Din Felsefesine Giriş*, Çev. Rahim Acar, Küre Yayınları, İstanbul, 2016
- Özcan, Hanifi. *Maturidi'de Dini Çoğulculuk*, İFAV Yayınları, İstanbul, 2013
- Özkan, Mehmet Şükrü. "Dini Çeşitlilik Karşısında Hıristiyan Düşünürlerin Cevapları ve Tipoloji Problemi", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/14, 2016/2, ss. 82-83
- Yazoğlu, Ruhattin. *Dini Çoğulculuk Sorunu John Hick Üzerine Bir Araştırma*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2007
- Yazoğlu, Ruhattin. –Akdeniz, Hüsnü. *Dini Çoğulculuk John Hick'in Düşünceleri Etrafında Tartışmalar*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2006
- <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/412487>

